

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д.б.н. Емил Трайчев Стоянов – СУ „Св. Климент Охридски“

на материалите, представени за участие в конкурс
за заемане на академичната длъжност „доцент“
в Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“,

по: област на висше образование 2. Хуманитарни науки,
професионално направление 2.4. Религия и теология (Нов Завет)

В конкурса за „доцент“, обявен в Държавен вестник, бр. 96 от 11.11.2025 г., и в интернет страницата на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ за нуждите на катедра Теология към Философско-историческия факултет, като кандидат участва гл. ас. д-р Ева Кръстева Ковачева от Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“.

1. Общо представяне на получените материали

Със заповед № РД-22-36 от 09.01.2026 г. на ректора на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ (ПУ) съм определен за член на научното жури в конкурс за заемане на академичната длъжност „доцент“ в ПУ по област на висше образование 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.4. Религия и теология (Нов Завет), обявен за нуждите на катедра Теология към Философско-историческия факултет.

За участие в обявения конкурс е подал документи единствен кандидат: гл. ас. д-р Ева Кръстева Ковачева от Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“.

Представеният от гл. ас. д-р Ева Кръстева Ковачева комплект материали на електронен носител е в съответствие с Правилника за развитие на академичния състав на ПУ и включва следните документи:

- Административни документи
- Монография
- Студии и статии
- Съставителство на сборници

Кандидатът гл. ас. д-р Ева Кръстева Ковачева е приложил общо 66 научни труда, 2 монографии, 12 студии, 51 статии, и 1 студия извън категорията на обявения конкурс. Приемат се за рецензиране 58 научни труда, които са извън дисертацията, и се отчитат при крайната оценка. Не се рецензират 7 научни труда по дисертацията и 1 студия извън проблематиката на конкурса. Разпределението на научните трудове, в страната и в чужбина,

е както следва: 60 на български език, 2 на английски и 2 на немски език. Представен е списък на цитиранията и документи за научноизследователска работа.

2. Кратки биографични данни на кандидата

Богословско образование Ева Ковачева получава в СУ „Св. Климент Охридски“, Богословски факултет (1998-2003). В периода 2003-2011 докторира във Филипс-Университет Марбург в катедрата по История на религиите, където през 2011 г. защитава докторска дисертация върху „Бялото братство на Петър Дънов. Възникване, история и учение“. От 2012 до 2013 г. е хоноруван асистент, 2013-2020 г. – асистент, а от 2020 г. – главен асистент в ПУ „Паисий Хилендарски“. Гл. ас. Ева Ковачева е автор на множество студии и статии, посветени на различни въпроси в сферата на новозаветната библеистика.

3. Обща характеристика на дейността на кандидата

Гл. ас. Ева Ковачева има убедителен преподавателски и изследователски опит. През годините е водила лекционни курсове както в бакалавърски, така и в магистърски програми. В Катедра Теология към Философско-историческия факултет преподава ВСПНЗ, ТСВНЗ, Книга Деян. на св. апостоли, Инославни изповедания, Ранно християнство I-IV век, Учението за Църквата в Посланията на св. ап. Павел и Царството Божие в Евангелията. Гл. ас. Ковачева е автор на редица статии и студии, посветени на различни страни от новозаветната библеистика. Ръководи дипломанти, организира конференции, участва в проекти и съставяне и издаване на научни сборници и др. Успешната професионална реализация на Ева Ковачева е своеобразна атестация за качеството на преподавателската ѝ работа и нейните изследователски способности.

Като своего рода хабилитационен труд Ева Ковачева представя за конкурса монографията „ПЛЪТСКИТЕ“, „ДУШЕВНИТЕ“ И „ДУХОВНИТЕ“ ХРИСТИЯНИ СПОРЕД ПОСЛАНИЯТА НА СВЕТИТЕ АПОСТОЛИ В КОНТЕКСТА НА ТЕМАТА ЗА ЕДИНЕНИЕТО НА ДУШАТА С БОГА (Пловдив: Университетско издателство „Паисий Хилендарски“, 2025, - 370 стр.). Изследването е посветено на определенията „плътски“, „душевни“ и „духовни“ (σαρκικοί, ψυχικοί, πνευματικοί) християни, както те се срещат в съборните послания и посланията на св. апостол Павел в контекста на единението на душата с Бога. Темата е мащабна и въвлича в себе си практически всички значими източници от различни епохи (Стария Завет, равинската книжнина, мистерийните култове и гностицизма), които до голяма степен определят интелектуалния живот на съответното време и оказват решаващо значение за формирането на теоретичната основа. Ходовете на това преплетено и

Смятам, че цитирани автори като Кенет Хегин (Как да бъдеш воден от Духа на Бога, 2005), У. Ни (Der geistliche Christ, 2013), Стенли Брус Ансти (Zwölf Menschen in den Schriften des Paulus. Bedeutung und Anwendung einiger lehrmäßiger Ausdrücke von Paulus, 2023), както и представители на движения като „Плимутски братя“, методисти и др., в много отношения стоят в периферията на специализираните новозаветни библейски изследвания, независимо от популярността им у нас и другаде.

Следва да се обърне внимание, че текстовете на Стария Завет свидетелстват за своеобразна, но не напълно развита антропология. Термините на съвременната и древногръцката антропология нямат подходящи еквиваленти в езика на древните семити (израилтяни). Още по-важно е да се подчертае, че самият подход към проблемите на човешкото съществуване е особен и съществено се различава от съвременните и предишните древногръцки подходи. И това е, защото разбирането за човека в Стария Завет се опира на библейската онтология. Ключов детайл за старозаветната антропология е, че човекът не се схваща като независимо същество, отделно по отношение на Бога и останалото творение, като същество „само по себе си“, а в постоянно отношение с някого, Бог или творението, винаги присъства съотношение и движение. Човекът сам по себе си, отделен, откъснат – не е човек. Той не е човек, ако у него няма отношение с някого, най-напред с Бога и ближния. Всеки момент човек трябва да избира: „...те са избрали“ (Ис. 66:3), „на тебе остава да избираш“ (Иов 34:33). Изборът предлага сам Бог: „живот и смърт ти аз предложих, благословия и проклятие. Избери живота...“ (Втор. 30:19). Освен това в Стария Завет няма описание или скица на идеалния човек, въпреки че усъвършенстването на човека и неговото възхождение към Бога е основната идея на библейското предание.

Старият Завет често говори за човека, използвайки понятия като: נֶפֶשׁ, בָּשָׂר וְרוּחַ. Те се отнасят, в основата си, непосредствено до самия човек. Това са главни антропологични понятия, които определят природата на човешкото същество, включително, разбира се, разбирането за появата, т.е. сътворението на човека, в перспективата на библейското предание. В старозаветните текстове обаче никъде не се говори, че човек има נֶפֶשׁ (душа), רוּחַ (дух) и בָּשָׂר (мяло), и никъде тези понятия не се разглеждат като различни съставляващи човешкото същество. Въпреки че понякога се срещат близо едно до друго, дори и в един същи стих (Иов 13:14; 14:22; Пс. 62:2; 83:3), те не обозначават една част от човека в сравнение с другите, това не е субстанциално противопоставяне. На практика става дума за съвсем различен паралелизъм, в който човек се представя изключително в своето единство, но от различни страни. По този начин, човешкото същество се разглежда като психофизично цяло и Свещ. Писание изключва всякаква възможност за антропологична дихотомия или

нееднозначно противоборство, в което заедно с чисто интелектуалните аргументи, непренебрежима роля играе рецепцията на въпросните понятия в светоотеческата литература, са описани детайлно на основата на богат изворов материал. Стремещт е към обосноваост и прецизност в изложението, както и към непредубеденост на авторовия поглед. Фактите са оставени да говорят сами за себе си, без да бъдат насилвани в името на някаква предзададена концепция, а интерпретаторската намеса само деликатно подсказва тяхната смислова взаимовръзка. По думите на автора монографията „е плод и резултат на постепенна и дългогодишна работа, чрез която той стига по градивен път до неговото идейно-тематично съдържание и изготвяне“. И все пак, струва ми се, че така декларираните цели и задачи подлежат на допълнително поясняване, още повече, че използваните извори предлагат един много по-широк спектър от решения, свързани до голяма степен с търсенето на съответствие с библейския начин на мислене. Впрочем, едно от достойнствата на текста е неговата отвореност, скритият в него потенциал за разгръщане на конкретни теми, за каквото разгръщане монографията представлява надеждна основа. Много ми се иска да се надявам, че Ева Ковачева ще продължи и задълбочи интерпретацията си върху този немаловажен в новозаветната библеистика въпрос.

Представените студии и статии за участие в конкурса са допълнително доказателство за изследователската работа на кандидата. Ковачева е намерила сполучлив начин да фокусира и структурира писаните през различни години и по различни поводи материали. Много от тези работи са представени и обсъждани в престижни научни форуми. Те са рацензирани и цитирани в авторитетни научни издания.

Забелязаните цитирания са също така свидетелство и оценка за научните трудове на кандидата, както и за признанието им сред научните среди у нас и в чужбина.

4. Оценка на личния принос на кандидата

Съдържателният анализ на основните научни, научноприложни и методологически приноси на представената монография и публикации показва добро познаване на основните постижения на научната традиция и открояване на проблемните полета, очертани в българската библеистика през последните години. Научната продукция на Ковачева се явява доразвиване и същевременно задълбочаване на определени споделени теми и проблеми. Това очертава нови перспективи за развитие на актуални страни на вече съществуващи научни области, теории и хипотези.

5. Критични забележки и препоръки

трихотомия. Човекът се възприема в неговото единно и цялостно битие, Божи образ, единен във всички отношения, като $\psi\kappa\iota$, $\pi\iota\tau$ или $\gamma\psi\alpha$ като неповторима личност, дарувана от Бога с живот. Свещ. Писание свидетелства, че човек е богоподобно същество. Божият образ в човека се заключава преди всичко в свободата на човека, т.е. в свободния, личен начин на съществуване. Новозаветните писатели остават напълно верни на старозаветния възглед за човека. Разбира се, за разлика от старозаветните те виждат човека в перспективата на Христос. Така, понятията $\psi\upsilon\chi\eta$, $\pi\nu\epsilon\upsilon\mu\alpha$, $\sigma\omega\mu\alpha$, $\sigma\acute{\alpha}\rho\chi$, $\kappa\alpha\rho\delta\acute{\iota}\alpha$, $\nu\omicron\upsilon\varsigma$ са само различни измерения на човешкото същество. Това особено се забелязва у св. апостол Павел. В 1 Сол. 5:23 апостолът казва: „цялото ви същество – духа ($\pi\nu\epsilon\upsilon\mu\alpha$), душата ($\psi\upsilon\chi\eta$) и тялото ($\sigma\omega\mu\alpha$)“. Както и старозаветните писатели, и той не говори за човека сам по себе си, а за целия човек („цялото ви същество“), разглеждан от различни страни. И не само в този стих, а в целия свой богословски поглед, св. апостол Павел, както и другите новозаветни писатели, остава верен на старозаветното предание. Същото може да се каже и за по-нататъшната светоотеческа мисъл (вж. Кубат, Р. ОСНОВЕ СТАРОСАВЕЗНЕ АНТРОПОЛОГИЈЕ, 2008; Јевтић, А. Духовни живот виђен из перспективе антропологије, 1993 и Пролегомена за исихастичку гносеологију, 1990; Wolff, H. W. Anthropologie des Alten Testaments, 1973²; Gundry, R. H. Soma in biblical theology, with emphasis on Pauline anthropology, 1976, Kesich, V. The First Day of the New Creation: The Resurrection and Christian Faith, 1982 и др.).

Освен това, в заглавието на монографията, както и в съдържанието ѝ, като че ли има далечна прилика с учението на римлянина гностик платонист Валентин. Характерна черта в учението му е увлечението в триади. Троичността се проследява на всички нива: на трите „бога“ (върховно божество, демиург и дявол) на антропологично ниво съответства триадата дух, душа и тяло. В космологията също така се различават три „свята“: огдоада – висшите сфери, подвластни на върховното божество; хепдоада – царството на Яхве и, накрая, земята, намираща се под юрисдикцията на дявола „княза на тоя свят“. В историята троичността се проявява в това, че всички хора се подразделят на категории в зависимост от произхода. Тоест, човечеството не е еднородно. Разликата между тези три категории се заключава в това, че някои хора („ $\sigma\alpha\rho\kappa\iota\kappa\omicron\iota$ “) са напълно подчинени на телесната, материалната природа, други („ $\psi\upsilon\chi\iota\kappa\omicron\iota$ “) притежават тяло и душа, а трети („ $\pi\nu\epsilon\upsilon\mu\alpha\tau\iota\kappa\omicron\iota$ “), освен тяло и душа, имат и дух. Потомците на Сит съставляват своеобразен елит, към който причисляват себе си последователите на Валентин. Да се спасят могат само хората, които притежават духа ($\pi\nu\epsilon\upsilon\mu\alpha\tau\iota\kappa\omicron\iota$). Понякога гностиците наричат християните „душевени“ ($\psi\upsilon\chi\iota\kappa\omicron\iota$).

6. Лични впечатления

Що се отнася до личните ми впечатления за кандидата, трябва да отбележа лекотата на общуване с гл. ас. Ковачева, лекота, дължаща се преди всичко на способността ѝ, отстоявайки принципно вижданията и позициите си, да уважава и цени постиженията на колегите си – една не особено срещана в нашите среди добродетел. За съжаление имам само бегли преки впечатления от преподавателската ѝ дейност. Но тези ми сравнително оскъдни впечатления се потвърждават напълно от оценките на нейните колеги и студенти за задълбочеността и сериозността, с които тя се отнася към възложените ѝ задачи.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Документите и материалите, представени от гл. ас. д-р Ева Кръстева Ковачева, отговарят на всички изисквания на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), на Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и на съответния Правилник на ПУ „Паисий Хилендарски“.

Кандидатът в конкурса е представил значителен брой научни трудове, публикувани след материалите, използвани при защитата на ОНС „доктор“. В работите на кандидата има оригинални научни приноси, които са получили международно признание, като представителна част от тях са публикувани в списания и в научни сборници, издадени от международни академични издателства. Теоретичните му разработки имат практическа приложимост, като част от тях са пряко ориентирани към учебната работа. Научната и преподавателската квалификация на гл. ас. д-р Ева Кръстева Ковачева е несъмнена.

Постигнатите от гл. ас. д-р Ева Кръстева Ковачева резултати в учебната и в научноизследователската дейност напълно съответстват на минималните национални изисквания.

След запознаване с представените в конкурса материали и научни трудове и с оглед на анализ на тяхната значимост и съдържащите се в тях научни, научноприложни и приложни приноси, намирам за основателно да дам своята положителна оценка и да препоръчам на Научното жури да изготви доклад предложение до Факултетния съвет на Философско-историческия факултет за избор на гл. ас. д-р Ева Кръстева Ковачева на академичната длъжност „доцент“ в ПУ „Паисий Хилендарски“ по: област на висше образование 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.4. Религия и теология (Нов Завет).

21.02. 2026 г.

Рецензент:

(подпис)

Проф. д.б.н. Емил Стоянов